

Időcsapda

Péterfy Gergely, *A golyó, amely megölte Puskit*, Kalligram, 2019.

A nagyszerű *Kitömött barbár* után Péterfy Gergely egy elbeszéléskötettel jelentkezett 2016-ban (*Mindentől keletre avagy román kém a Weiss-családban*), hogy ezt követően Köbli Norberttel közösen jegyezze a *Tűzben és rongyokban* című forgatókönyvet. Tavaly látott napvilágot Péterfy-Novák Évával közös kínai útinaplója (*A panda ölése: kínai útinapló*), végül a könyvhétre visszatért a regény műfajához. *A golyó, amely megölte Puskit* a múlt század 40-es éveiben kezdődő családregény, amely egészen napjainkig kíséri a szereplőket. A háborút követő események rendezik át a szereplők életét, amikor az egyetemi oktató Pétert elbocsátják, ekkor kerül Herkulesvárra kislányával, Olgával. Itt követhetjük nyomon Olga gyermekkorát 1956-ig, majd egyetemi éveit és házasságait, később fiának, Kristófnak az életét. Az 1945 után kiépülő pártállami diktatúra elől a Waldstein-házba visszahúzódó Péternek és lányának, valamint unokáinak történetét egy olyan narrátor közvetítésében ismerhetjük meg, aki nem családtag, hanem végig külső megfigyelő marad, nem akar és nem is tud aktív szerepet vállalni abban, amit dokumentál, annak ellenére, hogy az első fejezetben saját történeteként aposztrofálja a mondanivalóját: „Velem is történt valami. Megpróbálom elmondani.”

A regény három nagyobb egységből áll, a narrátor elbeszélésmódjának jellegzetességei alapján. A szövegben is mitológiai részként aposztrofált előtörténet idején ugyanis nemcsak, hogy a mitikus helyként, Prospero szigetként megnevezett Herkulesváron nem tartózkodott, hanem nem is élt az elbeszélő, így ezekben a fejezetekben nem titkoltan családi mitológiát sző Péterék élete köré, amelyeknek az alapját apja és Péter történetei adják. A második esetben személyes emlékekről van szó, amikor ő maga is ott volt Herkulesváron a nyári hétvégéken, míg a harmadik szakaszban közvetve értesül eseményekről, legtöbbször a Kristóf révén. A családtörténet hangsúlyosan kezeli a különböző médiumok szerepét az emlékezet kialakításában és fenntartásában. A mitológiát építő, 1956-ig terjedő fejezetek később elmesélt történetekből táplálkoznak, az elbeszélő saját gyermekkorát is tárgyaló második egység fényképek alapján idézi fel az eseményeket, hogy később, távolodva Herkulesvár világától, pletykákból, táviratokból, legvégül Skype beszélgetésekből és Instagram fotókból szipkázzon információkat.

Herkulesvár, egészen pontosan a Waldstein-ház maga is szereplője a történetnek, a Senki szigetként funkcionál a 20. század szélsőséges politikai rendszereiben. Péter számára azt a lehetőséget jelenti az egykor elkobzott és neki kiutalt ház, hogy az elfelejtett, félreeső településen újra megteremtse kassai életének mását. Péter ragaszkodása a kassai emlékekhez, tárgyakhoz, könyvekhez felidézi Márai Sándor Egy polgár vallomásait, azonban a polgári életforma emlékének életben tartása Herkulesváron egyetlen házba szorul, és az évek során az antik szobrok, a könyvek házon belüli vándorlása, helyváltoztatása is jelzi, hogyan alakul a család sorsa és mi történik azzal az életformával, amit Herkulesvárra menekítettek. Az elmúlt, vágyott politikai-kulturális értékrend makacs megőrzését mutatják meg azok az apró szokások, mint hogy költözésük után Péter az 1920-as évek Frankfurter Zeitung-jait járhatja. Ezek a körkörös ismétlődő cselekedetek a mítoszok logikáját alakítják ki a regényben. Ennek a hatása pedig az, hogy a Waldstein-ház lakói egy párhuzamos világot hoznak létre, viszont arról semmilyen ismerettel sem rendelkeznek, mi történik az antik imitáció logikája szerint felépített életterükön kívül: „Úgy irtóztak minden újtól, mintha valami betegséget hozna a házba, és többnyire mindent el is követtek, hogy semmilyen új információ ne érjen el hozzájuk a szürke és ellenséges külvilágból. [...] Kristóf kétségbeejtően tájékozatlan volt mindenben, aminek a tudásához televízió vagy rádió, Pajtás újság vagy Ifjúsági Magazin kellett volna, nem ismerte a kedvenc együttesemet, a kedvenc színészeimet és

bemondónőimet, nem lehetett megbeszélni vele a Mézga család legutóbbi epizódját, s ha ezekről a dolgokról beszéltem, úgy nézett rám, mintha a Marsról jöttem volna.”

Ez a nem tudás, „különc másság” tetten érhető abban, ahogy Kristóf kezdetben nem tud alkalmazkodni kortársaihoz, de abban is, ahogyan sem ő, sem Olga nem találja a helyét Herkulesvártól távol.

A narrátor kívülálló pozícióját a regény egyik meghatározó vonásának tartom. Az első néhány fejezet alapozza meg az elbeszélő idegenségét, elsősorban a Waldstein-házban tapasztalt családi hagyományok és a kommunikáció (mint a szülő tegezése) mutatja meg a különbségeket a narrátor és barátja, Kristóf családja között. Azt is többször hangsúlyozza, hogy a Péter, Olga és Kristóf által alkotott egység is idegenként viszonyul hozzá. A neveltetésből fakadó idegenséggel párosul a testi otrombaság, mindkét jellegzetességet hiányként regisztrálja az elbeszélő, köszönhetően annak, ahogy a külvilág reagál ezekre. Mind az a tény, hogy nem mozog otthonosan Péterék zárt világában, mind az, hogy a normától eltérő testalkattal rendelkezik szégyent vált ki belőle: „Szégyenkezve néztem végig a testemen, amely színültig betöltötte a fotel öblét, még túl is csordult rajta.” Saját kinézetére mindössze utalásokat tesz a narrátor, de visszatérő elem, ahogy mások tekintetét megolvassa és megérti, hogy visszataszítónak tartják. Az elbeszélés másik jellegzetessége, hogy noha az elbeszélő saját történetét osztja meg, abban végig mellékszereplő marad, krónikás, a főszereplő pedig leginkább Olga, akihez monomániás érzellemmel, elnyomott szexuális vágygal ragaszkodik. A regény így leginkább a megfigyelő történeteként olvasható, ahol minden egyes esemény mások életének az aprólékos dokumentálásából fakad. Még abban az esetben is, ha a megfigyelő nem lehet ott az eseményeknél. Olyannyira meghatározó Péter, Olga és Kristóf viszonyulása a külvilághoz, hogy a mellékszereplőkről csak annyit tudunk, ameddig érintkeznek velük, mint például Stella, Olga édesanyja, vagy az emlékezetes epizód szereplő, Hermina néni, aki mindenhova Jókai-regényekkel és likőrökkel teli utazótáskájával felszerelve érkezik, és rendíthetetlenül ragaszkodik saját történetéhez („anyjára akkor jött rá a szülés, amikor meghallotta a sortüzet, amely kioltotta Batthyány Lajos miniszterelnök életét”), mindezzel felidézve a 19. századhoz kapcsolódó narratívákat.

A Waldstein-ház által képviselt szemlélethez merőben másképp viszonyul a jövőbelátás képességével rendelkező Áron. Ő úgyszintén érzékeli, hogy kívül áll a Péter által képviselt világrenden, amit megpróbál elsajátítani, azonban végül nem a nyelvi ismétlés és utánzás technikáját választja, hanem felülírja ezeket a saját hagyományrendjével. A regény kiválóan ábrázolja a lassú, több évtizeden keresztül húzódó törlés és átírás folyamatát, amely megjelenik nyelvi szinten, hiszen Áron a mitológiai párhuzamokkal szemben a nyelvi agressziót érvényesíti, másrészt hatalmi (Kristóffal szemben tanúsított viselkedése), harmadrészt pedig térbeli és szimbolikus szinten: sámándobjai a padlásszintre számúzik Pétert, illetve újra és újra nekifut az udvarban található cédrusfa kivágásának.

Olga ábrázolása abból a szempontból izgalmas megoldás a regényben, hogy a narrátor tekintete a szerelmes, vagy mindenképpen vágytól fűtött rajongó hódolóé, az elbeszélő tulajdonképpen a trubadúrszerelem eszményét valósítja meg, amikor az idősebb, érett, házasszony iránti szerelme irodalmi alkotásokban – jelen esetben a saját történetének elbeszélésében lesz megörökítve. Olga története azonban nem az eszményi nőalak megrajzolását jelenti, véleményem szerint a Pygmalion történet ismétlődik az életében, ugyanis Olga a különböző generációkhoz tartozó rokonai elvárásaihoz igazodik. Az életét érintő változtatásokat legtöbbször fásulttan tűri, ez látható abban a pontos forgatókönyvben, ahogyan az apja, Péter Herkulesváron elpróbálja az előadásait és Olga a megbízható hallgatóság szerepét tölti be. Alkoholizmusának kialakulását a szövegben elszórt utalások érzékeltetik: Hermina néni likőrösüvegei, az egyetemi hazalátogatásokat kísérő kínálgatásokat követi az első alkalom, amikor Olga veszi meg a boltban a kis sütőrumot, ez a cselekedet egyben jelzi azt a szándékát is, hogy a háziasszony szerepében rejtse el függőségét. A későbbi

említés a fiók mélyén rejtegetett kétdecis töményekről pedig azt leplezi le, hogy ez sikertelen törekvés volt. A már súlyosan alkoholista Olgát Áron irányítja és formálja kedvére, aki egy másik kultúramagyarázatot, és -felfogást, más hatalmi viszonyrendszert léptet életbe Olga közreműködésével Herkulesváron.

*A golyó, amely megölte Puskin*tban a szereplők különböző világmagyarázatai versengenek egymással, azonban ezek érvényességét az események kívülálló szemlélője határozza meg, ezáltal hozza létre a saját narratíváját. A regény rétegzetten ábrázolja az egyéni emlékezetek és az általuk meghatározott identitások alakulását, és az idő múlásával ezek eltérő kombinációit: a Péter által féltve óvott életforma végső soron fenntarthatatlannak és ezáltal felszámolhatónak bizonyul.

Móré Tünde